

Samenvatting Nederland

Het project *Active Citizenship Compass* (Actief Burgerschap Kompas) richt zich op de volgende doelstellingen, implementatiestrategieën en beoogde resultaten:

Doelstellingen

Het project heeft als doel om Actief Burgerschap (AC) te bevorderen op secundaire scholen en leerlingen voor te bereiden op een rol als actieve burgers in Europa. Om dit te realiseren, zal het projectconsortium – bestaande uit instellingen uit België, Tsjechië, Griekenland, Nederland, Spanje en Turkije – zich richten op:

- Bewustwording creëren bij leerlingen en docenten over Actief Burgerschap in het onderwijs (ACE: *Active Citizenship Education*);
- Het ontwikkelen van een Actief Burgerschap Kompas (ACC);
- Het ontwerpen en implementeren van leeractiviteiten rond Actief Burgerschap;
- Het opstellen van schoolbeleid voor Actief Burgerschap als een best practice voor secundaire scholen.

Implementatie en strategieën

Om de doelen te bereiken, omvatten de projectactiviteiten:

1. Onderzoek naar de huidige stand van zaken rond ACE in de partnerlanden;
2. Het ontwikkelen van het ACC, een digitaal instrument dat de vaardigheden en kennis van leerlingen op het gebied van AC beoordeelt;
3. Training van leerkrachten in het ontwerpen en uitvoeren van leeractiviteiten en instrumenten voor AB.

Daarnaast zullen de partners beleid opstellen en implementeren ter structurele verankering van Actief Burgerschap in het onderwijs.

Beoogde resultaten

Na afronding van het project zullen leerlingen competenties en attitudes ontwikkeld hebben die hen in staat stellen actieve burgers in Europa te zijn. Docenten en medewerkers van onderwijsinstellingen zullen bewustzijn en vaardigheden hebben om hun leerlingen en studenten op het gebied van Actief Burgerschap te begeleiden, nu en in de toekomst.

Het projectconsortium definieert Actief Burgerschap als:

“De competentie om deel te nemen aan politiek en maatschappij, met de benodigde kennis, vaardigheden en het vertrouwen om actief bij te dragen aan de eigen omgeving en samenleving.”

Activiteiten

De projectactiviteiten zijn opgedeeld in drie categorieën:

1. Onderzoek: Het uitvoeren van literatuur- en bronnenanalyses, enquêtes, interviews, focusgroepen en vergelijkende analyses over ACE in Europa en de partnerlanden. Bijzondere aandacht wordt besteed aan het verzamelen van praktijkvoorbeelden, waarbij lokale docenten en leerlingen betrokken worden.
2. Bijeenkomsten en werkprocessen: Virtuele, hybride en fysieke projectbijeenkomsten zorgen voor afstemming en samenwerking tussen de partners. De kick-off vindt online plaats via MS Teams. Later volgen persoonlijke bijeenkomsten en hybride sessies om concrete deliverables te ontwikkelen en te delen.
3. Disseminatie: Gedurende het onderzoeksproces worden activiteiten zoals peerreviews, reflectiesessies en verspreiding van resultaten uitgevoerd. Partnerinstellingen organiseren specifieke reflectiesessies met uitgebreide panels van docenten en leerlingen.

Het consortium benadrukt de unieke samenwerking tussen middelbare scholen en instellingen voor hoger onderwijs in elk partnerland, evenals de betrokkenheid van docenten, leerlingen, ouders en andere belanghebbenden.

Resultaten

De resultaten van de activiteiten zijn geordend volgens de bovengenoemde categorieën:

- Onderzoek: Een stevige kennisbasis voor de overige werkpakketten en een bijdrage aan toegepast wetenschappelijk onderwijs.
- Bijeenkomsten en werkprocessen: Betere afstemming en output van hogere kwaliteit, evenals een positief effect op het welzijn van de projectmedewerkers.
- Disseminatie: Groter bewustzijn over ACE, met een hefboomeffect voor de implementatie en verspreiding van projectresultaten, materialen en het ACC-instrument.

Boekpublicatie

Het project resulteert in de publicatie van het boek “Active Citizenship Education for a better tomorrow. History, challenges, and perspectives across Europe”, uitgegeven door Waxmann (Duitsland). Dit boek bevat zes landenstudies over actief burgerschapsonderwijs in Europa, aangevuld met een inleiding over de Europese context, inclusief aanbevelingen en beleid van Europese instellingen. Een vergelijkende analyse, gebaseerd op gegevens van 4.187 leerlingen en 776 docenten uit de betrokken landen, maakt eveneens deel uit van het boek.

In reactie op de afname van democratische principes en waarden onder Nederlandse middelbare scholieren, is Actief Burgerschapsonderwijs ingesteld als een verplicht onderdeel van middelbare schoolprogramma's in Nederland om leerlingen kennis en competenties op het gebied van actief burgerschap (AC) bij te brengen. Na de implementatie van twee sectorwetten in 2006 en 2021, zijn scholen momenteel verplicht om kennis van en respect voor de fundamentele waarden van een democratische rechtsstaat nauwkeuriger te definiëren en actief te promoten. Om duidelijkheid en samenhang tussen scholen te bieden, identificeert Stichting Leerplan Ontwikkeling (SLO) zes kerndoelen van ACE voor een uniforme taal en aanpak om een leeromgeving te ontwerpen waarin leerlingen oefenen actief deel te nemen aan een diverse samenleving. Scholen behouden echter autonomie om vast te houden aan hun ideologische overtuigingen en pedagogische fundamenteën en kunnen het kader aanpassen op basis van de demografie van leerlingen, schoolidentiteit en lokale context. Hoewel de installatie van een nationaal curriculum een belangrijke stap voorwaarts is, blijven er verschillen tussen en binnen scholen bestaan. Bovendien bedreigen gesegregeerde onderwijstrajecten de succesvolle integratie van AC door sociale ongelijkheden in stand te houden. Er is voortdurende monitoring en samenwerking nodig om het recht van alle leerlingen op ACE te waarborgen en een intrinsieke motivatie op te wekken om deel te nemen aan en kritisch betrokken te zijn bij de maatschappij.

De resultaten van de vergelijkende analyse in Europese landen lijken in lijn te zijn met een zorgwekkende trend dat de houding van middelbare scholieren in Nederland lager is ten opzichte van democratische waarden dan die van hun internationale leeftijdsgenoten. De resultaten geven aan dat democratische waarden – zoals interesse in culturele, politieke en parlementaire kwesties of de waargenomen verantwoordelijkheid voor planetaire gezondheidskwesties – onder Nederlandse, Belgische en Tsjechische leerlingen lager zijn dan onder leerlingen in Spanje, Griekenland en Turkije. Dit wordt geïllustreerd in de resultaten door een lagere bereidheid om te demonstreren of deel te nemen aan liefdadigheids evenementen in vergelijking met andere Europese landen. Dit kan, althans gedeeltelijk, worden verklaard door de multi-interpretabele en apolitieke aard van actief burgerschapsonderwijs in Nederland (De Groot et al., 2022) en een algemene Nederlandse traditie van

'harmonisch onderhandelen' in plaats van een kritische of activistische houding aan te nemen om maatschappelijke problemen aan te pakken (van der Ploeg, 2019).

In vergelijking met de steekproef die de meeste andere landen in de studie kenmerkt (behalve Turkije), omvat de Nederlandse steekproef een hoog aandeel van de leeftijdscohort 12-14 jaar (77%). Vanwege deze oververtegenwoordiging kan het zijn dat de Nederlandse leerlingen in deze studie nog niet op de hoogte zijn of bekend zijn met hoe ze hun politieke stem kunnen laten horen en actief kunnen deelnemen aan lokale, regionale of nationale besluitvormingsorganen in vergelijking met de proportioneel oudere leerlingen in de meeste andere landen die in deze vergelijking zijn gebruikt. Tegelijkertijd wordt over het algemeen aangenomen dat actieve burgerschapscompetenties minder kneedbaar zijn naarmate leerlingen overstappen van de onderbouw van de middelbare school naar de bovenbouw van de middelbare school. Daarom zouden leerlingen tussen de 12 en 14 jaar vatbaar moeten zijn voor actief burgerschapsonderwijs. Om dit beter te begrijpen is verder onderzoek nodig.

Verder moet worden opgemerkt dat de scholengemeenschap waar de studie in Nederland werd uitgevoerd, zich in het noorden van Nederland bevindt. Dit gebied kan worden gekarakteriseerd als een perifeer en minder verstedelijkt gebied. Bovendien komt 48% van de leerlingen uit de studie uit een landelijk gebied, terwijl leerlingen uit Spanje en Turkije voornamelijk uit grotere steden komen. Vergeleken met andere Nederlandse regio's zijn migratie en diversiteit geen alomtegenwoordig fenomeen in Noord-Nederland. Sterker nog, het gebied is traditioneel de thuisbasis van een vrij homogene witte bevolking. Geen ervaringen met ongelijkheden of onrechtvaardigheden vanwege een gebrek aan diversiteit zou deels de lagere interesse van Nederlandse leerlingen in politiek activisme kunnen verklaren in vergelijking met hun leeftijdsgenoten in de vergeleken landen. Aangezien de meesten tussen de 12 en 14 jaar oud zijn, zou het ook kunnen verklaren waarom Nederlandse leerlingen in deze studie relatief minder interesse hebben in mondiale kwesties en minder in staat lijken te zijn om empathie te voelen voor anderen. Leerlingen, en met name meisjes, tonen een actievere participatie, wat kan worden verklaard door de centrale rol van het sociale en gemeenschapsleven in landelijke gebieden in Noord-Nederland.

Meer dan de helft (52%) van de leraren in Nederlandse middelbare scholen geeft aan dat ze actief burgerschap in hun onderwijs opnemen. Dit is deels gerelateerd aan een waargenomen overheidsverplichting (59%) en omdat er waargenomen staatssteun is (23%) om te helpen bij deze activiteiten. Hoewel staatssteun in de ogen van Nederlandse leraren in het voortgezet onderwijs uitgebreider is, vertaalt dit zich niet noodzakelijkerwijs in het opnemen van actief burgerschap in curricula volgens de resultaten. In feite geeft slechts 29% van de respondenten aan dat actief burgerschap deel uitmaakt van het schoolcurriculum. Dit lijkt te suggereren dat actief burgerschap een belangrijk onderwerp is bij de ontwikkeling van cursussen en lessen in plaats van bij het curriculum. Dit ondersteunt de bewering dat actief burgerschapsonderwijs gefragmenteerd blijft en dat de implementatie ervan grotendeels afhankelijk is van leraren en schooldirecteuren (De Groot et al., 2022). Bovendien geven de resultaten ook aan dat de actieve burgerschapscompetenties van leraren relatief onderontwikkeld zijn in vergelijking met hun collega's, bijvoorbeeld als het gaat om het ondersteunen van demonstraties, geïnformeerd worden over politiek en liefdadigheidsactiviteiten. Wanneer actief burgerschap onderdeel is van een bestaand vak en niet een op zichzelf staand vak met een duidelijk doel, is de kans groot dat deze houdingen en waarden tussen de leerkracht en de leerlingen worden overgebracht.